

A szögletben

I.

A kis vidéki város főutcájának végén, esti szürkületben, egy férfi járt föl s alá. Ugy tett, mintha sétálna, valahányszor azonban utja egy vörös-párkányos, alacsony homloku ház mellett vitte el, idegesen nézett az emeleti ablaktáblákra, mintha valami jelet várna.

Az épületen csönd honolt. A hat utcai ablak közül négy sötét, a másik kettő sima függönyén át sárga lámpafény szűrődik. A ház maga barátságatlan: teteje mélyre huzódik le, ami ravasz kifejezést ad az egész építkezésnek; a vaskosaras ablakok, az alaktalan kapu és a tüskés dróttal beszegett deszkakerítés sem teszik kellemesebbé az általános benyomást. Mégis, a körszakállas férfi olyan szeretettel pillantott a szürke falakra, az orgonasipokként elhelyezkedő kéményekre, a fodros függönyökre, mintha szülőházával állana szemben.

Az esti vándor neve Ráskai volt, foglalkozására nézve ügyésze a helybeli törvényszéknek; szorgalmas és eléggé tehetséges hivatalnok, akinek többen jövőt jósoltak. Ebben ő maga is sokáig hitt és nagy buzgalommal, reményekkel teljesítette kötelességeit, míg a sors a vidéki városba nem vetette és ott a vörös-párkányos ház asszonyával össze nem hozta. Azóta vége a nyugalmának, az önbizalmának, az akaratának. Pályája határozott körvonalai: a törvénykönyvek, az ítéletek, a beszédek kiesztergályozott alkotórészei meghalványodtak, elmosódtak előtte, hivatala elvesztette varázsát, munkakedve megcsökkent, lelke visszariadt a hideg intézmények jeges fuvallatától.

Ez a változás hirtelenül, váratlanul szaladt végig rajta, Ráskai szinte észre se vette. Egész addigi életében higgadt, józan embernek tartotta magát, aki a nap vagy az éjszaka bármely pillanatában pontosan tudott számot adni lelke minden érzéséről, terveiről, jövőjéről. Most mindez megszűnt, agyán, szívéen sejtelmek, borus felhők futottak el és a könyvek, tételek, papiros-igazságok országa elhomályosodott, összezsugorodott, megszegényedett előtte. Az a biztos darabka föld, amelyet tudása, gondolkodása, kötelessége rakott volt alája, meglazult, és Ráskai azt érezte, hogy ő is csak gyöngö, a sors által ide-oda dobott bábu, aki nem tudja, mit hoz a holnap.

A vörös-párkányos házban nem mozdult semmi sem. A fiatal embert ez nem csüggesztette el. Tovább folytatta sétáját és elgondolkodott azon a

meleg, gyermekes indulaton, amely minden porcikáját eltölti és gyakran oly erővel ragadja meg, hogy keskeny melle belerezdül. Ugy érezte, hogy vallásos tisztelettel szereti ezt az asszonyt, aki most valószínűleg magába elmélyedve ül a kandalló parázsánál és ugyanily gondolatokkal foglalkozik, mint ő. Vajjon elérhetik-e valaha egymást? Vajjon célhoz vezet-e csöndes küzdelmök? Némelyik pillanatban ez esti vándor azt hitte, hogy: igen, és ez szárnyat ad reménységeinek, azután szomorúság fogja el és a lelke tisztában van vele, hogy ez a viszony örökké ábránd marad s csak szenvedést juttat neki. Az asszony sokkal nyugodtabb, egyenesebb lelkű, semhogy a házassága tisztasága ellene vétene; a férjvel való szakításnak utját állják a gyermekek, akikhez rajongó, szinte oktalan szeretet fűzi. Ezt a két akadályt nem lehet legyőzni, s az ügyész a homályban egyszerre maga előtt látja az élet, a könnyörtelen, hideglelkű élet zord ábrázatát, amely gúnyos mosollyal néz le a törpére, aki föl merte vele venni a harcot.

A vidéki városkára sötétség borult. A sétálót utja több izben a hentesbolt előtt vitte el. Az apró kirakatban izzadó hurkák lógnak; az üvegpolcon kocsonyává fagyott paprikás ételek, egy ráncos disznófej (szájában almával) állanak. A hentes olykor az üzletajtó elé jön és figyelmesen nézi Ráskait, akit ez a kíváncsiság még idegesebbé tesz s végül arra késztet, hogy az utca másik oldalára menjen át.

Az ügyész tovább gondolkodott s úgy érezte, hogy minden egyes embernek tulajdonképpen két jelleme van. Az egyiket a sorstól kapta, ez őszinte, nyers, következtelen; a másikat a műveltség, a társadalom, a világ akasztotta rá, ez a jellem hideg, öntudatos, józan. Ime, ő is e percben sirni szeretne, a földet verné a fejével s helyett föl és alá kell járnia, oly ravasz arccal, mint-ha csakugyan csupán sétálna és nem a piros-párkányos ház ablakait kémlelné. És tovább: ha a belső érzése szerint cselekedhetne, vadul ragadná magával ezt a csöndes asszonyt, aki elgondolkodva ül ódon karosszékben és vinné, vinné, el, ösmeretlen országba, idegen emberek közé, hogy új életet kezdjen vele, hogy meglelje a mindenkit megillető boldogságot. De a belátás, a halandók nyugodt szabályai széjjelzavarják a dőre álmoképet és vaskezéssel mutatják meg mindkettőjüknek életpályájukat: az egyiknek a gonosz ábrázatu, vöröspárkányos házat, a másiknak a törvénykönyveket, a hivatali élet apró garádicsait, a mindennapi kenyér keserves robotját. A szabad akarat végtelen mezői helyett alacsony bolthajtásos, fojtó levegőjű pincében járnak, lassan vándorolva a fővényben a falig és onnét ismét vissza, a másik falig. És ez így megy ma, holnap, mindörökké és a sötétségben egymásután maradoznak el oldaluk mellől a fiatalság, a reménység, az élet nemes céljai, míg egy este szembe nem találkoznak az elmulással, amely csöndesen teszi fáradt vállukra csontos kezét.

II.

Az esteli séták nap-nap után megismétlődnek, de nyugalmat nem hoznak. Soha senki a piros-párkányos ház ablakaiban nem mutatkozik és Ráskait mégis ellenállhatatlan erő vonzza a szürke falakhoz. Néha úgy rémlik, mint ha évtizedek óta járná estéli útját s még évszázadokig kellene ballagnia föl s alá, óvatosan tekintgetve körül, nem fürkészi-e valaki titkos sétája célját.

Ám az ártalmatlan vándort senki sem zavarja. Télen, nyáron erre felé, estende, alig valaki jár. A piros-párkányos ház a város végét jelenti, puskaölvésnyire lejjebb kukoricaföldek kezdődnek. Ráskai csak néha találkozik hazaballagó munkásokkal vagy egy piarista professzorral, akinek nagyobb sé-tára támadt kedve. A hepehupás kövezet, a görbe ákácok fölött mély csönd honol, fekete leplet dobva a nyomoruságos vidéki városka falaira.

Hogy este van, a helység még szegényebbnek látszik, mint nappal. Pár év előtt tűzvész pusztított végig a főutcán s a régi, kettős fedelű, széles alapzatu házak helyett vékony, dús cifrázásu épületek emelkedtek, bádgtornyocskákkal, félrebillenő erkélyekkel. Bár az elemi csapás óta sok idő telt el, az utcákon, tereken még mindig korom és pernyeszag érződik, amelyet nem lehet kiirtani. A városka szerény sorban van, vezetői azonban a korral haladó emberek kívánnak lenni s így színházat, vigadót építettek, azonban vízvezetékről és világításról nem vettek tudomást. Ugyanilyen rendezetlen a köztisztaság, a közbiztonság, aminthogy a városi közigazgatás egyáltalán gyöngye lábán áll. Mindez kellemetlen benyomást tesz s a képet nem enyhítik az aranyos címtáblájú kávéházak, sem a vendéglő előtt álló vidéki uri-hintók, sem a térzene vidám hangjai.

Ráskai, aki mivelt és egészséges itéletű ember, borzadtott ettől a füstszagu fészektől, amely az egynapos legyek vidámságával élte életét. Az ügyész jól tudta, hogy a muzsika, a fogatok, a prémes kabátok, a kávéházi csillogás, a bádgtornyocskák mind csak hazug, olcsó diszek és alattok az összes vonalokon szegénység honol. A honorációrok váltókkal vannak összeboronálva, a munkás nép hiréből ösmeri csupán a hust, maga a község a takarékpénztárak karmaiban vonaglik. Mintha mindenki csak arra gondolna, hogyan merülhessen el teljesen az adósságok tengerében: a cigányok szaporán huzzák, a színházba, vendéglőbe özönlik a nép, a vigadóban est-est után kigyulnak a szögletes ablakok. Sehol egy komoly ember, sehol egy komoly érzés, sehol a jobbra való törekvés. Az urak vadásznak, isznak, kártyáznak, az asszonyok estélyekre járnak, kacagnak, kacérkodnak, a leányok közt az a furcsa divat járja, nős embereket bolondítani.

Milyen más az a csöndes asszony, aki a piros-párkányos házban lakik! Távol tartja magát a forgatagtól, kerüli a mulatságot, szórakozást, minden ide-

jét a gyermekei nevelésére fordítja. Az alakja, a mozdulatai, az arca is más, mint a többi asszonyé, sohase nevet hangosan, soha feltűnő ruhát nem ölt, sohase néz vakmerően a világba. Ráskai nem tud betelni a képével és százszor meg százszor maga elé idézi ezt a nyugodt s mégis oly szomorú arcot.

Mi az, ami a férfit úgy leköti? Az, asszony vonásaiban nincs semmi rendkívüli, semmi földöntúli s ez a rajz a képzelet országában sem változik át. Az ügyész ott látja maga előtt, amint apró lépteivel, tiszta homlokkal, félnék arc kifejezéssel megy a templomba, vagy amint két gyermekét kezén fogva az iskola felé tart, s a lelke beléremeg, hogy ez a kép nem az övé, sohasem lesz az övé. Minden csöndes, szerény a könnyű vonású női alakon: prémes bundácskája, selyemtollas kalapja, hófehér fátyola, az ember messziről azt hiheti, hogy egy nagy gyermek, aki véletlenül, akaratlanul sodródott bele az életbe.

Ami a férfi és az asszony között lejátszódott, tulajdonképpen alig valami volt. Viszonyuk a barátság határain belül maradt, de ez elég volt rá, hogy az asszony megriadjon a köteléktől. Mikor észrevette, hogy a kisvárosi világ gúnyos szemmel nézi Ráskai látogatásait s mikor érezte, hogy ez a barátság napról-napra melegebb, közvetlenebb lesz, megdöbben és álmatlan éjszakák tusái után megkérte az ügyészt, hogy kerülje el házukat. Akkor melegen szoritottak kezét, a szemök titokban könnybe is lábadt, de azután kiegyenesedtek és nem adtak tovább táplálékot a szóbeszédnek. Az ügyész azóta csak az utcán látta az asszonyt és nagyritkán beszélt vele. Ennyi volt a regény – más ember férfias erővel tudott volna vele végezni, de Ráskai kimondhatatlanul szenvedett miatta és néha szinte megroppant a vállára rakott sulytól. Bármennyire is iparkodott, hogy gondolatait másra terelje, hogy munkájában találjon vigaszt, az asszony prémes bundácskájában, komoly arcocskájával csöndesen eléje állott és a férfi fáradtan, megtörtén csüggesztette le fejét.

III.

A kaszárnyákból fáradtan hangzik a takarodó. Az utcákon elvértve imbolyog egy-egy késői járókelő kézi lámpása, a keskeny mellü házak meglapulnak a sötétségben. Ráskai még egyszer fölneéz az emeletre, ahol két ablakban dereng már csak fény, azután fölfelé megy a fő-utcán.

Mikor a nagyvendéglőhöz érkezik, eszébe jut, hogy nem vacsorázott. Egy ideig habozik, aztán befordul a széles kapualjba, amelynek egykori fehér meszelését sötétre piszkították a hozzádörzsölődző hintók és szénásszeke-

rek. Az udvarban, bizonytalan lámpafénytől megvilágítva, pincér áll és cigárettázik. Előtte egy kuvasz lóbázza farkát.

– Kapok még enni? – kérdezi az ügyész.

– Igenis, szolgálatára – feleli a pincér és hóna alá csapva szennyes asztal-kendőjét, kinyitja az étterembe nyíló üvegajtót.

A sörszagu szobában késsel lehetne vágni a füstöt. Már csak pár asztalnál ülnek vendégek, akik élénk beszélgetésbe merültek. Az alacsony helyiség kopott, sötétvörös papirkárpitjaival, megvakult tükreivel, kormos lámpáival undorító benyomást tesz, ezt azonban senki se veszi észre. Sőt ellenkezőleg, a vendégek láthatólag jól érzik magukat, kacagva dőlnek hátra székeiken és nagyokat mulatnak egy macskabajuszu öreg uron, akit állandó cél-táblának választottak ki. Ez az öreg ur hajdan jómódu földbirtokos volt, utóbb azonban elszegényedett és rokonai kegyelemkenyerén élőködik. Sok megaláztatásban van része, előkelőbb atyafiai meg sem akarják az utcán ösmerni, hónap végén gyakran megesik, hogy a macskabajuszunak szalon-ára sem telik.

Ráskait mindig undor fogja el, ha látja, asztaltársai mily izetlen módon mulatnak az öregem. A tréfák közt nagy szerepet visznek a következők: pezsgőport tenni a macskabajuszu pohárába, odavarni őt az abroszhoz, kőszénnel tömni tele a télikabátját, fehér keresztet pingálni a hátára és így tovább. Berki – ez a tönkrement földesur neve – nem haragszik meg a mókák miatt s ha néha a bors túl erős, hamar megbékél egy pohár ingyenborért. Bár még fekete kabát lóg a vállán és orrán pápaszem csillog, a macskabajuszu tulajdonképp egész kivetkőzött már emberi méltóságából, nem ád nevére semmit, nem bánja, ha bohócnak teszik meg, nem neheztel, ha fiatal emberek pajtáskodóan hátba-ütik.

Az ügyész leül a hosszú társas asztalhoz és csöndesen néz maga elé. A pincér feketére sült borjúhust hoz, uborkával, rizzsel, aztán egy piros kérgű sajtot, amely szappanhoz hasonlít. Az italok nem élvezhetőek és Ráskai mohón szivarra gyujt, hogy elfeledje a kellemetlen vacsorát. Tulajdonképp hetek óta alig evett valamit, azonban annál többet szivarozott, úgy, hogy a feje állandóan zúg és a szeme gyulladt. Annyira rászokott a dohányzásra, hogy még éjjel is gyakran fölkel ágyából és előkeresi a szivaros dobozt. Érti, hogy ez nem tesz jót neki és idegességét fokozza, de azért nem tud róla lemondani és nyersen kábitja el magát vele.

Az asztaltársaság megszokta, hogy az ügyész keveset beszéljen s azért nem igen törődnek némaságával. Tovább mulatnak a macskabajuszun és hangos hahotában törnek ki, ha az öreg elbeszélésekbe kezd és nagyokat hazudik ifjúkora változatos kalandjairól, csodálatos gavallérságairól. Berki éppen arról beszél, hogyan szabadította ki annak idején négy álarcos rablót

kezeből az olasz nagyhercegnőt és mily aléltan borult az a vállára, amit a társaság szünni nem akaró derűtséggel fogad.

– Mily izetlen mindez – gondolja magában Ráskai.

Az ügyész előtt tarka csoportokban jelenik meg a kisváros társasága. Ott látja maga előtt fontos képű hivatali főnökét, aki kuruzsló asszonnal gyógyíttatja makacs bélbaját és elsápad, ha véletlenül tizenhárman kerülnek össze; ott látja a városi orvost, aki cselédleányok után futkos és százalékot szed a gyógyszerésztől; ott suhan el előtte a kancsal gimnáziumi tanár, aki állandóan följelentéseket irogat pályatársai ellen a miniszterhez. A kisvárosi társadalom csupa aprólékos, szűk világnézetű emberből áll, akik képtelenek törpe hivatásuk színvonalán túlemelkedni és messze maradnak el a kor haladásától. Életük alig valamiben különbözik a vízholdó ló tevékenységétől; mindennap reggel rosszkedvüen ballagnak hivatalukba, délben lesietnek egy pohár sörré a Bikába, délután malom alatti politikát üznek a társaskörben, este pedig Berkin mulatnak.

Ráskaira mázsás sullyal nehezedik e sivár élet minden nyomorusága. Gyűlöli ezeket a kicsinyes nyárspolgárokat, akikből semmi földi hatalom nem tud nagyobb érzéseket kiváltani; borzad az ugynevezett családos házaktól, ahol savanyu bort kell innia s ahol madárfejú kisasszonyokat akarnak a nyakába varrni; visszariad az izléstelenül öltözött asszonyoktól, akik túlhangosan beszélnek, túlsok rizsport hintenek arcukra, hajukra és túlkövérré hiznak. A disznótorok, névnapi ünnepségek, batyubálok az idegeire fekszenek és néha szinte föllázítják környezetét ellen, amelytől nem képes szabadulni, amelynek dohos levegőjü, nyárspolgári gondolkodása a mellét szorongatja.

Az asztalnál nagy derűtség támad. Valaki szivarral kínálta volt meg Berkit s mikor a leégett földesur párat szippantott, a lőporral megtöltött szivarból lángok csapnak ki. A macskabajuszu ijedten ugrik fel székeről és sápadtan szalad az ajtó felé, mialatt a társaság megéljenzi a gyógyszerészt, a sikerült ötlet kieszelőjét.

Ráskai csönget a pincérnek és fizet. Rosszkedvüen huzza föl a kabátját és lassan hazaballag, előre borzadva a sárgára meszelt agglegényi szobától, amely csöndes és hideg mint a sir gádora.

IV.

A patakmenti ház, melyben lakik, már csöndes, mikor az ügyész hazaér. Ráskai felgyújtja a lámpát, szivart kotor elő és leül az ócska karosszékbe. Az a végtelen szomorúság, amely utóbbi időben egyre gyakoribb társává szegő-

dött, újra elfogja és lenyomja kedélyét. Hetek óta nincs kedve semmihez, nem érdeklí a hivatása, nem vonzza az élet.

Az élet? Ráskai elgondolkozik. Milyen szép, erős, küzdelemmel teljes a lét, mily magasztos érzések laknak leple alatt, mily fenséges kincsek hevernek e szürke hullámu folyó ölében. Az emberek hősök lehetnének, ha megértenék a nagy indulatokat, ha a szentek szavára hallgatnának, ahelyett, hogy Berkin mulatnak, följelentéseket firkálnak és gúnnyal meg irigységgel néznek egymás pályájára. Milyen tartalmas, színes lehetne az ő élete is, ha meg tudná nyerni csatáját és elérné a boldogságát. Ráskai önkénytelenül megcsóválja a fejét. Nem, ez az ábránd soha meg nem fog valósulni, s a férfi e kételkedő percben tisztán érzi, hogy holta napjáig oda van fűzve az ócska karosszékhez, a rosszul fülő kályhához és a sötét és rideg szobához, amelynek faliórája érzéketlenül, szárazon jelzi az üresen lefolyó perceket.

A himzéssel leborított asztalon füstött pohárban virág áll. A háziasszony leánya, Borbála kisasszony teszi mindennap oda. Ráskai maga előtt látja az adományozót, egy éles arcvonású, alacsony homloku, szeplős hölgyet és rosszkedvüen gondol rá, hogy a kisasszony el akarja magát vétetni vele. Valószínűleg épp oly kevésbé szereti az ügyészt, mint az őt, de Ráskai csendes, rendezett viszonyu férfi és így éppen alkalmas élettársa egy szigoruan nevelt, jól főző és egyszerűségre berendezett leánynak.

– Mily visszataszító gondolkodás – véli az ügyész és mohón gyujt friss szivarra.

Az órák lassan mulnak, Ráskai ébren marad. Mentől többet tépelődik helyzetén, annál jobban nyomja környezete, a kisváros nehéz levegője. Ez volna földi pályafutása, nap-nap után lerobotolni hivatalát, megebédelni a Bikában és este végignézni, hogyan mulatnak barátai a végzett földesuron? Azért él, hogy szivarról-szivarra gyujthasson, hogy az alacsony homloku Borbála kisasszonnyal hirbe hozzák, hogy a társai megkérdézzék tőle: „Hogy aludt? Nos mit szól a szokatlan télhez?” Azért van jelleme, hite, becsülete, hogy köznapi beszélgetésekben, kávéházi levegőben, üres emberek közt morzsolja széjjel?!

A szobában sűrű füst kavarog. Ráskai az ablakhoz lép és kinyitja. Küntől hideg szél csapódik be, meglobogtatva a lámpát és a tükörrre akasztott piros papiros-rózsákat. A házzal szemközt pálinkás lebuja ácsorog, amelynek homályos üvegtáblája mögött egy részeg tót fuvaros mulat. Egy szál rosszkedvü cimbalmos huzza neki s a tót szaporán vágja a földhöz magas süvegét.

– Tulajdonkép ez a boldogság – gondolja Ráskai magában.– Semmiről sem tudni, semmit sem érezni, csak azt, ami kézzel fogható. Mentől fejlettebb az elménk, annál elérhetlenebb célok után futunk, mentől nagyobb az akaratumk, annál súlyosabbak az utjába gördülő akadályok.

Így mulik éjszaka éjszaka után. Mindig ugyanazok a töprengések, mindig ugyanaz a határozatlanság, idegesség – kétségbeesés. A hajnal szürkén néz be a függönyökön, mikor az ügyész ágyba kerül, hogy pár óráig nyugtalanul hánykolódjon vánkosain. Mikor végre érzi, hogy szemére jótékony álmom borul, hogy fáradt tagjai elzsibbadnak, nehéz léptekkel jön be a szolgáló, begyújt a kályhába és friss vizet tesz a mosdóba.

– Tessék fölkelni, tekintetes ur!

És ezután megindul a napi taposó malom kereke. Beküldik a faggyuzagu kávé, bekopogtat a borbély, a részeges postás leveleket hoz. Kilenc órakor Ráskai fázva, köhögve megy hivatalába és mélységes gyűlölettel bontogatja a zsineggel átkötött papiroscsomókat. A széles hivatali kemencében pattog a tűz, a küszöbön irnokok, szolgák jelennek meg és közömbösen tűnnek el megint.

Az ügyész egykoron rajongóan szerette az igazságot és beszédeit, felterjesztéseit a meggyőződés melege hevítette át. Hitt benne, hogy tevékenységének van jelentősége; hogy munkálkodása használ az emberiségnek s ez megszépítette előtte az életet. Ma mindez kiveszett belőle. Az igazság ... Hiszen az igazság azt kívánná, hogy meg tudja valósítani terveit, hogy küzdelme célhoz érjen, hogy a kis város, hangyalelkű embereivel, apró intézményeivel messze elmaradjon mögötte. De nem így történik. Vergődnie kell, az életben való hite megrendül és ezzel kapcsolatban működésében való bizalma megtörpült, lerongyolódott. Nem az igazság bajnoka ő, csak tolvajt kergető pandur, aki egy embert nem tud megjavítani, aki szemernyivel sem viszi előbbre a művelődés, a felvilágosodottság szekerét. Ma ő ül a köztisztviselői széken, holnap Kovács, holnapután Varga, a végeredményen ez mit se változtat, azért ugyanannyi csizmát meg oldalast fognak lopni, azért ugyanannyi bélyeges papiros fogy el, azért ugyanannyi bíró és ügyész járkal Magyarországon.

V.

Így telnek el az évek.

A sok hasonló nap szürkén zárkózik egymáshoz, mint a Szibériába haladó rabok egyforma századai. Tavasz, nyár, ősz, tél csak a természetben jelentenek ellentétet, a kis városka belső képén mit sem változtatnak. Az emberek maradiak, kicsinyesek, olcsó gondolkodásuak, a távoli nyugat nagy eszméi, ha kóbor utjukban erre sodródnak, megriadva menekülnek e helyről tova. Az élet lassan lüktet szokott medrében, a törvényszéki elnök tovább is kuzuzsló asszonyokhoz jár, a kancsal professzor följelentéseket ír, a postán föl-

bontogatják az érdekesebb leveleket, a városi orvos, jóllehet már egészen ősz, még mindig cselédleányok szoknyái után futkos. Míg künt a nagy világban társadalmi, vallási, művészeti kérdések ezrei és ezrei vetődnek föl s az emberi lélek csillogóbb, élénkebb, mint valaha, itt minden változatlan, nyugodalmas, mintha örökkévalóságra volna berendezkedve.

A piros-párkányos ház a régi ravasz ábrázattal néz a járókelőkre. A férj kisé elhízott, egyébként azonban még mindig olyan jókedvű és magyarosan mókázó, mint husz év előtt; az asszony homlokán fehér hajszálak mutatkoznak; a gyermekek megnőttek: a fiu már bőrkabátban jár és karperecet hord a kezén, a leány hangos kacagással fogadja udvarlói bókjait.

Az ügyészt aránylag legerősebben viselték meg az esztendő. A sok dohányzástól makacs köhögést kapott, amely különösen éjjel fojtogatja, ennek következtében az alakja is megtört s arca szenvedést mutat. A régi szép tervekből nincs meg már semmi. A hit, hogy jelentős pályát futhat be, nyár-éji ködként oszlott el és Ráskai lassan beletörődött, hogy gépként élje le életét. Ez a gép pontos, hideg, józan, soha egy kerékfogát nem kell megújítani.

A piros-párkányos ház előtti séták lassan megritkulnak s inkább már csak a kegyelet csöndes fényében játszódnak le. Sokan azt beszélnek Ráskairól, hogy Borbála kisasszonnyal való eljegyzése már csak az idő kérdése. Biztosan nem tud senki, mert Ráskai, bár egyébként jóval közlékenyebb, mint azelőtt, e tekintetben nem nyilatkozik. Bizonyos azonban, hogy az ügyész gyakran sétálgat el Borbálával és az általa kotyvasztott teákkal gyógyítja köhögését.

És így morzsolódik széjjel, így tűnik el a szürkeségben egy halandó, aki nek lelke, gondolkodása magasröptű volt és aki mégis a tyukketrecbe került. Az emberek elgondolkodtak rajta: erős volt-e, hogy le tudta győzni önmagát, vagy gyöngé, hogy megalkudott sorsával? Ő maga nem sokat törődik az egész dologgal. Reggel kilenckor besétál a hivatalba, elvégzi a dolgait, délben lesiet a Bikába egy pohár sörre, este pedig a törzsasztalhoz telepszik és elszórakozik rajta, hogyan huzzák föl Berkit. Ártatlan mulatság ez és nem kerül pénzbe.

Egy szomorujátéknak ez a vége, csöndben, szerényen folyt le cselekménye és Ráskai csak néha, borus, őszi napokon érzi, hogy mindez nincs jól, hogy eladta magát s hogy jobb lett volna soha meg nem születnie.